

Vårt land og vår tid

Taler

Anders Wyller

Dato

17 mai 1939

- 1 Norges frihet feirer idag et nytt kvart sekel av sitt liv. I 125 år har nu vårt land vært et fritt, selvstendig, udelelig og uavhendelig rike. I hele denne tid har landets styre ligget hos et folkevalgt storting som idag bygger på alle voksne kvinner og menn i landet. Så lenge har nordmenn vært trygget mot å dømmes
5 uten etter lov, straffes uten etter dom, og underkastes pinlig forhør. Like lenge har vi hatt trykkefrihet i landet, og frimodige ytringer om statsstyrelsen og hvilken som helst annen gjenstand har vært tillatt for enhver.

- Disse rettighetene - nasjonal selvstendighet, politisk borgerrett, frihet i tanke og
10 ord - er det Norges grunnlov som gir oss. Og å feire 17. mai vil si å samle nordmenn hvor på jorden de finnes, til en takk til fortiden, et regnskap over nutiden og et håp for fremtiden - bygget på denne grunnlovs ånd og bokstav.

- Men alt menneskelig slites og sløves. Selv våre beste følelser og våre største
15 helligdager blir til slutt et bytte for vanens forkalkning og likegyldighetens kulde. Ikke sant, selv 17. mai er blitt en nokså vanlig og fremfor alt sikker dag. Jeg trenger ikke tale for andre enn mig selv. Jeg vet godt at i de år jeg bevisst har vært med om å feire 17. mai, det vil si nøiaktig i de fem og tyve årene som ligger mellom den lyse og glade festen i 1914 på grunnlovens 100-års dag og den fest
20 som samler oss her nu, er det få ganger 17. mai hadde virkelig betydning for mig. Jeg var glad og sang fedrelandssangen opriktig og alvorlig. Men det falt mig sjelden inn at jeg en dag kunde bli nødt til i en bestemt handling å vise den kjærlighet fedrelandssangen får mig til å uttrykke, enn si opfylle det løfte den i et av sine vers får mig til å gi. Ja, jeg kan si mer: selv om jeg aldri har villet undvære
25 17. mai, så har jeg mer enn en gang ligget under for fristelsen til å nedskrive dagens betydning. For når vi skal være ærlige, er det noen dag i året vi nordmenn er så frikostige med sang og ord og løfter som vi ikke tenker på å gi mer enn døgnets liv i vårt sinn? Idag er det fest. Imorgen er det hverdag. La oss ikke blande fest og hverdag sammen.

Det er altså ikke bare likegyldighet som kan ha spillet inn i vårt forhold til 17. mai. Det kan også ha vært en renslig uvilje mot å la sig rive med i nasjonaldagens upålitelige begeistring.

35

Men så plutselig blir alt endret. Noe i tiden skjer eller noe i oss selv. En stat slettes ut, og vi kjenner knugende klart hvad nasjonal frihet vil si. Et folk deler sig i flokker som vil hverandres død, og vi lærer hvad et folks udelelighet vil si. Innbyggerne i et land gir op sin fri stemmerett og gjør det klart for oss hvad vår egen stemmerett er verd. Fengsler og straffesteder skyter op over hele vår arme jord og fylles av mennesker som nettop ikke har nydt godt av lovens og domstolenes beskyttelse. Vi ser på dem og forstår at våre egne lover og vår egen domstol ikke er en trusel, men en frihet. En ny slekt blir opdradd hvor frykten under skinn av lydighet sniker sig inn der den fri tanke og den frimodige ytring før kjennetegnet et sundt og menneskeverdig liv. Da forstår vi bedre at vår egen trykkefrihet og rett til fri tale ikke er tegn på slapp livsvilje, men er selve livet.

Om en tid kan lære menneskene noe som helst, må vår tid kunne lære nordmenn hvad vi har i vår grunnlov og 17. mai. Jeg synes det må være umulig for noen mann og kvinne som bærer norsk navn og taler norsk sprog å verge sig mot en bølge av takknemlighet fordi det en gang skikken sig så i historien at mennesker fantes i dette landet som med like stor inderlighet som klokskap bygget vår nasjonale frihet op på menneskeverdets og borgerrettens grunn. Jeg synes tiden selv med all sin tyngsel må gi oss evne til å tenke over hvad den tradisjon betyr som har skapt det nye Norge. Og i samme grad vi forstår hvad vi uten vår fortjeneste har fått både som menneske og borger i våre fedres land, synes jeg vår vilje til å gi denne forståelsen følger også ut over festdagen må vokse sig sterkere. For vi må jo vite dette: hvis vi selv ikke lenger har noe klart billede av menneskets, borgerens og nasjonens frihet og rett, hvis vi selv ikke lenger kjenner en personlig vilje til i vår krets å arbeide for disse ideers fortsatte liv iblandt oss, så vil ingen makt på jorden kunne hindre at idéene sier oss farvel, hvad enten vi kaller dem frihet eller rett.

Vår grunnlov eier en byggende og frigjørende karakter. Hvor sterk og modig den er, gav allerede 1814 beviset for. Kanskje føltes nøden og tyngselen i verden like stor den gang som nu. Iallfall vet vi at vårt eget land i enhver materiell og kvantitativ henseende stod uendelig meget dårligere enn det står idag. Folket var fåtallig, utarmet og underernært av krig og barkebrød, staten eide ingen penger,

70 og landet drev uten styring som et flak i åpen sjø. Skulde den tids slekt målt sine muligheter med fornuftens målestokk, vilde alt fortalt dem om det håpløse i det nasjonale frigjøringsverk forsamlingen på Eidsvoll tok på sig. Men heldigvis for oss idag: mennene på Eidsvoll hadde mer enn bare fornuft. De eide tro. Tro på Gud, tro på Norge og tro på sig selv. Og heldigvis for dem: nordmennene den
75 gang sviktet ikke den tro de nye riksbyggerne næret. Også de eide vilje til frihet, glede ved Norge, tillit til sig selv og fremtiden. Uten dette åndens liv vilde 1814 vært like ugjennemførlig som det idag er ugjennemførlig å bygge noe håp for vårt land uten på nordmennenes egen åndelige styrke.

80 Jeg tenker det hjalp mennene på Eidsvoll som det bør hjelpe oss idag at vårt fedreland ikke har reist sig op i hat til noen. Hatet kan egge til meget, -bare ikke til å grunnlegge et harmonisk rike. Og selv om kampen i en eller annen form vel alltid vil finnes hvor mennesker lever, så er det allikevel noe vi kjenner rent umiddelbart at menneskets beste lengsel er mot et tilvære hvor ufreden har gitt
85 vike for spirende liv. For en lykke vi nordmenn eier i en nasjonal enhet som ikke har betalt sin pris med andres undertrykkelse og blod. For en lykke at det ikke finnes noe mellom oss og andre folk som må «hevnes», det vil si løses gjennom hatets og voldets midler. Og dette er det første vi kan slå fast når det gjelder vår nasjonale høitidsdag: den er ikke skapt gjennom noen handling vi trenger
90 skamme oss over for noen dommer. Derfor kan vi feire den med ren samvittighet - uten frykt for å gli ut i herjende chauvinisme.

Det annet vi skal tenke på, er det liv som vokste op av verket på Eidsvoll og som fylte et århundre med kraft. Ja, alt det vi med rette er glad over i det 19.
95 århundres Norge har sin rot i Eidsvoll. Selv de største, de universelle blandt våre diktere, kunstnere og forskere, våre politiske førere og lovgivere var ikke for store til å erkjenne hvor meget Norges selvstendige fri og menneskeverdige liv betydde for dem. 1814 gav oss en nasjonal æresfølelse, og denne følelsen av fedrelandets heder og vårt eget ansvar for den har hatt et dypt grep også hos de
100 små i slekten som bare eide bevisstheten om å være nordmenn. Kastet noen mann glans over Norge, var ingen av oss for langt borte til å kjenne en personlig glede. Møtte vi noen som ikke holdt det fri og ansvarsbevisste menneskes mål, kjente vi særlig skuffelse hvis han viste sig å være norsk. Talte noen ute nedsettende om landet, blev det oss bare mere kjært. Fikk det ros, kjente vi
105 stolthet. Og måtte vi selv erkjenne at slekten ved slapphet eller uforstand stod iferd med å vanvyrde de idéer som siden Eidsvoll bærer landet, da vokste uro frem i oss, blandet med skam og vilje til å gå i oss selv.

110 Men har vi noen grunn til å tro at vår slekt vanvyrder idéene fra 1814? Siden vi feirer dagen med slik samstemmig glede, er det da ikke åpenbart at både dagen selv, dens minne og idé holdes i god hevd? Til det vil jeg svare at det alltid er sunt å stille sig spørsmålet om ikke noe er svakt i det som synes sterkt, om ikke
115 synes lødig. Grunnlovens fødselsdag gir oss rett til å kjenne både stolthet og glede. Men vi feirer den i en tid så ond for personligheten, både i nasjonal og menneskelig forstand, at vi nok kan spørre oss om frihetens fremtid selv i vårt eget land idag. Eier vi et så sterkt frihetens sinnelag at vi vil kunne håpe på å bevare Eidsvollsverket, jeg sier ikke for våre barn, men jeg sier for oss selv, ved
120 neste hendelse som setter oss på prøve? Her kan historien lite hjelpe oss. Idéenes liv i en slekt kan aldri trygges av andre enn av slekten selv. Det er dette vi så lett glemmer. Vi tror Eidsvollsverket er øvet en gang for alle. Derfor blir vår festligholdelse av minner så lett til en farlig feiring av fortid. Skal 17. mai kunne hjelpe oss, så må det være fordi vi denne dagen personlig gjenoplever
125 frihetsverket på Eidsvoll, gjenoplever og godtar det som noe vi selv ønsker å leve på, og som vi ikke gir fra oss for den første trusel. Hvis det kunde lykkes oss gjennom våre 17. mai-taler å skape ikke bare stolthet over en stor handling i 1814, men en personlig takknemlighet for denne handlingen og en indre uro for den fremtid fortidens verk legger på oss selv, da vilde 17. mai også for oss idag få
130 sin fulle og oprinnelige storhet. Må det skje.

Det tales i vårt hjemland idag meget om det forsvar Norge skylder sig selv, sin fortid og sin fremtid. Noen legger vekten på økonomisk beredskap. Andre hevder det militære beredskap som like viktig. Jeg tror begge disse former har
135 betydning for et fritt Norges fortsatte eksistens. Men jeg tror det finnes en beredskap som er enda viktigere enn disse to som det tales lite om: det er den åndelige beredskap. Her har vi langt igjen, vi som lever idag. Her er det grunn til virkelig uro, og nettop på en dag som denne. For har vi ikke en åndsvirkelighet å bygge på, så har vi ingen tilknytning til idéene som gir grunnloven liv, friheten
140 blir et tomt ord blandt andre, og vår økonomiske styrke eller våre militære krefter vilde ikke ha noe virkelig å beskytte. Alt vilde løse sig op i et spill av makt og interesser. Uten ånden og idéene vilde selve fedrelandet ikke lenger finnes. Vi vilde bare ha å gjøre med litt jord og stein, noen fjorder og daler, noen hus og en flokk mennesker som kanskje kunde få sin mat og sitt utkomme like bra under
145 det ene styre som under det annet. Fedrelandet består av så mange deler, også av jord og stein. Men det som gir livet til jorden, er en ånd vi hverken kan ta eller

føle på, men allikevel ikke kan leve uten. Det er vår far og vår mor som har pløid den jorden, fisket i den fjorden, ført op det hjemmet, arbeidet i den byen. Det er
150 våre fedre i kjente og ukjente ledd som med sitt liv og sin grav har fått nettopp dette land fremfor noe annet til å bli vårt. Det er våre tanker og vår følelse i det samme sprog som binder oss sammen. Det er vår felles lengsel og vår kjærlighet til slekten imorgen som skaper bevegelsen og retningen i vårt liv. Det er summen av de fri og fryktløse ord som er talt i folket, summen av den kamp og
155 motsetning som har søkt sin løsning knyttet til et ideal der engang slo rot og gav oss felles utspring og mål, - det er alt dette som skaper nasjonal bevissthet, nasjonal vilje og visshet for at også vi har et ansvar å bære og et kall å fylle som nordmenn. Alt dette er ugripbare ting, og det ugripbare står ikke høit idag. Alt skal være så praktisk og så håndfast. Men uten det ugripbare kan vi ikke leve.
160 Luften er ugripbar. Livet selv er ugripbart. Vanvyrder vi det ugripbare i fedrelandet og i oss selv - kall det ånd, ideal, tro - da blir vi som et tre sevjén har forlatt, vi kan si oss nokså hårde og sterke, men kommer uværet, da knekker vi lettere enn den myke, smidige stammen, og vi kan ikke reise oss op igjen.

165 Derfor ønsker jeg av mitt innerste hjerte at 17. mai må hjelpe nordmenn til alltid større åndelig samhörighet. Den nasjonale samhörighet har vi fått. Den sociale er vi på god vei til å nå. Men i åndelig henseende er det ennu langt fra at nordmenn har nådd frem til samling. Ennu hersker flokkenes tid i landet. Vi fylker oss i våre interessegrupper og vi øder megen tid på å nedsette
170 motstanderen i våre og andres øine. Det har alltid vært vår farlige lyst å flire koldt av det og dem vi ikke forstår. Og våre nasjonale enhetstider har med all sin store og varige forjettelse allikevel vært få i forhold til de tider i folket da strid og forkjetring har truet med å rå grunnen. Jeg vet dette er noe dypt menneskelig, ikke bare i Norge. Men jeg vet også at menneskeverdige liv er avhengig av at vi
175 om og om igjen slåss mot de umenneskelige og åndsfiendtlige tendenser som lever i menneskets sinn. Det er dette kampen for den åndelige samhörighet i et folk går ut på. Det gjelder å finne en grunn vi alle kan stå på, som vi unner alle, og hvor vi har tillit til hverandre, taler vel om hverandre, verger hverandre, - hvor forskjellige meninger vi kan ha ellers, hvor fjernt vi kan synes vi står
180 hverandre både i lynne og evne, i kår og yrke, i interesser. Det er ubotelig skade skjedd i et folk hvis interessene, det vil si arbeidet, faget, gruppen, klassen får hele plassen i vårt sinn, og de store samlende idéer blir glemt. Det er en ulykke over all ulykke for et folk hvis vi begynner å skille ut landsmenn for deres meningers eller kårs eller handlingers skyld og sier til dem at de for eksempel
185 ikke har den samme rett som vi andre til å feire 17. mai. Jeg sier ikke at dette

skjer ennu i Norge. Men jeg sier at vi skal akte oss. Det er alltid fare for at det kan skje: Det er alltid sørgelig hvis det skjer. Idag vilde det være en katastrofe.

190 Vi har en felles åndsgrunn i Norge. Vi har den i frihetens, i sannhetens, i
kjærlighetens ideal. Men hvad betyr disse vakre ordene hvis de ikke betyr frihet
for min motstander til å hevde sin mening uten at jeg kaster smuss på hans
opriktighet og evne, hvis de ikke pålegger mig å gi det sannest mulige vidnesbyrd
195 selv om min motstander, hvis de ikke gir sig uttrykk i redelig tenkemåte og
rettferdig handlemåte selv overfor min motstander. Dette er innholdet for all
åndelig enhet i et folk. Det menes ikke at vi skal tenke og tale og handle den ene
som den annen. Det menes at de naturgitte motsetninger som vokser frem
overalt hvor mennesker lever sammen, skal utkjempes og finne sin løsning i
harmoni med de idealer dette menneskelige samliv sier sig å bygge på. Det faller
200 mig ikke inn hverken å tro eller ønske at for eksempel partiene i vårt hjemland i
et slags forbrødringens pinsevær skulde gå op i hverandre. Men jeg kan ikke
holde tilbake på denne 17. mai ønsket om at det på folkets nasjonale helligdag
blev talt vennlige ord fra det ene parti og den ene gruppe til de andre. Jeg tror på
det vennlige ord også mellom landsmenn. Det er for lite at fortiden og de døde
205 samler oss. Det er for lite at fremtiden og de ufødte samler oss. Vi trenger både
de døde og de ufødte, men vi trenger også nutiden og de levende i den åndens
samhörighet jeg taler om her.

For en vakker programpost en 17. mai: «Partiene hilser hverandre gjennom sine
210 førere». På den fellesskapets grunn som heter Norge. På den grunn som heter
friheten og som vi har i vår grunnlov og i vår historie og - jeg vil tro det - i våre
sinn. På den grunn som heter respekt for sannheten - og som bygget vår
tradisjon på en enkelte borgers overbevisning om sannhet og rett. På den grunn
som heter kjærligheten og som er ånden i folkets og individets århundregamle
215 tro, som bar det fri Norge frem av nødsårenes brenning, og gav de politiske og
sociale fremstøt i landet deres storhet og reddet dem fra misunnelsens og
griskhetens ufruktbare myrer. På denne grunn har vi skapt et eget land med eget
sprog og egne skikker, - et land hvor lov og samvittighet regnes viktigere enn den
enkeltes maktbud, og hvor menneskene gjennom sin tradisjon og sitt lynne,
220 gjennom grunnlov og historie spores til å søke en sannhet og en livsutfoldelse de
personlig kan stå inne for, et frimodig tenkende folk. Det er dette skaperverket
minnet om 17. mai i hundre og fem og tyve år har kalt oss til samling om. Det
gjelder mer enn styresett og eiendom. Gjaldt det bare dette, kunde kanskje
mange bli i tvil. Kan hende finnes det andre styreformer som kan fordele mat og

arbeide like bra som vår egen - og hvor mange av oss eier så meget av denne verdens gods og gull at det kunde drive oss til et offervillig forsvar? Nei, ånden og dens livskår er det vi forsvarer hvis vi overhodet forsvarer noe i dette landet. Det er ånd og ikke makt 17. mai har gitt oss i arv. Den er ikke så staselig å se på,
230 men den er god å puste i, og er det noen som ser ut over vår tids verden uten å forstå at ånd og ide er det eneste verdens makt ikke vil kunne vinne over? Grenser kan rives op, eiendom kan røves, et styre jages bort. Men mot folkets ånd kjemper kanonene forgjeves. Makt er spørsmål om mål, vekt og mengde, så mange penger, så mange soldater, så mange fengsler. Men ånden spør om
235 sinnelaget. Og dens styrke kan reise et lite menneske op mot den hele verden. Det har historien vist.

Har vi denne ånd i Norge? Jeg ber hver mann og kvinne i landet spørre sig selv. De i 1814 spurte om det samme. De svarte, og de svarte ja - og Eidsvollsverket
240 vidnet for dem. Gir det ikke en stor glede å vite at vi er barn av en frihet de skapte? Gir det ikke styrke å vandre en vei hvor så mange har gått foran og ingen har angret på det - Norges landevei som nok har kunnet være både bratt og tung, men som til denne dag aldri bøiet av fra den frihet som fra Eidsvoll gav sitt varmende skjær til et fattig, men viljesterkt folk. Nu er det vår slekt som baner
245 veien.

Det skjer store hendelser på jorden idag. Det meste er ondt, men litt også er godt. Til det gode hører den alvorlige viljen til frihet og rett som atter er ved å vokse sig sterk hos de nordiske folk, den kjærlighet til rettsstaten og den respekt
250 for mennesket som på nytt våkner til bevisst liv i samsvar med vår samlede kultur.

Jeg tror våre hjemland er nådd frem til en historisk opgave: den å vise et fedreland bygget på annet enn makt, den å bevare friheten i en tid av hard tvang,
255 den å holde på sannheten som mål for menneskelig forskning i en tid som åpenlyst gir avkall selv på den sum av sannhet mennesker kan nå, den å sette kjærligheten op som ideal for individ og samfund i en tid hvor den hånes og forkastes av en verden. Det er en opgave som kaller på alt vi har av hjertelag, av klokskap og av vilje, alt vi har av materielle krefter og åndelig liv, av evne til
260 frivillig avkall, av tro og begeistring. Hvert av våre grannfolk har sine egne kilder å øse krefter av, sine egne eksempler å hente trøst og veiledning hos. Vi nordmenn har 17. mai, og uten å såre noen, uten tomt og farlig hovmod, kan vi glede oss over det vi har felles denne dagen. La oss hilse hverandre idag med et

265 vennlig håndtrykk - med takk til den dag og det verk som har gitt landet
styreretning i femkvart sekel. Og med et stille løfte om at så langt det står til oss,
skal kompasstreken også for vår slekt peke mot det samme mål - friheten.

Kilde

270 Anders Wyller: Kjempende humanisme. Oslo 1947, s. 147-159.

Emner

17. mai, 17. mai-tale, 1814, Nordmenn, Norge, Norsk historie, Norsk politikk, Åndsliv

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/vart-land-og-var-tid>

275

280

285

290

295

300